

I.YUSUPOV DÓRETPELERINDE QOLLANILGAN
NAQIL-MAQALLARDI' ÚYRENIWDI'N ILIMIIY ÁHMIYETI

Nargiza Esemuratova

*Ózbekstan Ilimler akademiyasi, Qaraqalpaqstan bólimi Qaraqalpaq
gumanitar ilimler ilim izertlew institutini' tayanish doktoranti*

Annotatsiya: *Bul jumista I.Yusupov dóretpelerinde qollanilgan naqil-maqallardi úyreniwdi' ilim ushin qanshelli dárejede áhmiyetli ekenligi sóz etiledi.*

Gilt sózler: *naqil-maqallar, lingvistika, I.Yusupov, paremiologiya, lingvokulturologiya.*

Аннотация: *В данной статье рассматривается, насколько важно для науки изучение пословиц использованных в произведениях Ибраима Юсупова.*

Ключевые слова: *пословицы, языкознание, И. Юсупов, паремология, лингвокультурология.*

Zamanagóy lingvistikada jáhán til bilimi izertlewlerinde jańasha jantasıwlar hám paradigmalardıń júzege keliwi taraw rawajlanıwında keskin burılıs jasaw menen birge, pánler aralıq jańa tarawlardıń payda bolıwına sebep boldı. Til biliminde pánler aralıq integrativ jantasıw, álemnıń tillik kórinisin insan faktori, bahası hám qádiriyatlar kózqarasınan úyreniw ámeliy áhmiyetke iye bolmaqta.

Dúnya til biliminde naqıl-maqallardıń ornı, qalıplesiw jolları, kórkem shıǵarmalarda túrli funkciyalardı atqarıwı hám bul arqalı xalıq turmısı, dúnyaqarası, úrp-ádetleri menen baylanıslılıqtı kórsetiw, bul tarawdaǵı ilimiy-ámeliy kózqaraslardı ulıwmalastırıw máselesine dıqqat qaratılmaqta. Naqıl-maqallardıń kórkem teksttegi xızmeti, lingvokulturologiyalıq, mental hám kognitiv ózgeshelikleri boyınsha birqatar ilimiy izlenisler alıp barıldı.

Dáwirdi' talabı menen naqıl-maqallar hámıyshe kúndelikli turmısta qayta islenip, transformaciyalanadı. Kórkem shıǵarma tilindegi transformaciyalardıń sózdi' kommunikativ jónelisin ózgeriwdegi ornı oǵada girewli. Bul ózgeristi izertlew bolsa zamanagóy paremiologiyani' tiykarǵı máselelerini' biri sanaladı.

Dóretpelerinde kórkemlik islew beriw hám pragmatikalıq tásirdi kúsheytiw maqsetinde naqıl-maqallardı orınlı qollanǵan sóz ustası – Ózbekstan hám Qaraqalpaqstan xalıq shayırı, Ózbekstan Qaharmanı Ibrayım Yusupov sanaladı. I.Yusupov naqıl-maqallardı túrli maqsetlerde paydalanadı. Solayınsha shayır kórkemligi joqarı, oǵada qunlı dóretpeler menen qaraqalpaq ádebiyatın bayıtqan. Izertlewlerde qaraqalpaq naqıl-maqallarını' I.Yusupov dóretpelerinde qollanıw ózgesheligi, tiykarǵı máni saqlanǵan halda onı qurılısında strukturalıq ózgerislerdi' júz beriwini' izertleniw, naqıl-maqallarda xalqımızdı' obiektiv dúnyanı ózine tán kóriw, seziw, qabıllaw usılları xalqımızdı' mádeniyatı menen baylanıslı halda lingvokulturologiyalıq aspektlerden úyreniw áhmiyetli sanaladı.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Dúnya xalıqlarında naqıl-maqallar óz aldına janr sıpatında oğada keń túrde úyrenilgen. Naqıl-maqallardı toplaw, olardıń ózine tán ózgesheliklerin úyreniw barısında birqatar jumıslar ámelge asırılğan. Jáhan til biliminde belgili paremiologlar V.Mider, M.Kusi, V.Dal, G.Permyakov, J.Spik, J.Simpson, O.Lauhakangas sıyaqlı birqatar ilimpazlar tárepinen naqıl-maqallar arnawlı túrde izertlenip, paremiologiyalıq sózlikler dúziwge erisilgen. P.Vorobyev, A.Efimov, V.Tkachenko, S.Gavrin, T.Naymushina, N.Fedorova, N.Prekina bul tema sheńberinde oğada aktual ilimiy izlenisler alıp barğan.

Sol qatarı túrkiy xalıqlarda da naqıl-maqallar boyınsha salmaqlı jumıslar islendi. Birqatar ilimpazlar tárepinen dúzilgen sózliklerdiń de taraw rawajlanıwındaǵı ornı oğada girewli. Gárezsizlik jıllarında ózbek til biliminde bul tarawdaǵı izlenisler jańa basqıshqa kóterildi. Til bilimi kózqarasınan naqıl-maqallar túrli aspektlerde úyrenilgen hám belgili dárejede nátiyjeler qolǵa kiritilgen. Tilshi ilimpazlar naqıllardıń lingvistikalıq ózgesheliklerin tillik aspektte izertlew menen sheklenip qalmastan, kórkem shıǵarma tilindegi naqıl-maqallar, olardıń túrli maqsetlerde jumsalıwı, kórkem tekste naqıllardıń atqaratuǵın funkciyaları boyınsha oğada áhmiyetli izlenisler alıp barğan. Bul dáwirde B.Jo'rayeva, P.Bakirov, N.Abdullaeva, A.Uralova sıyaqlı tilshi ilimpazlardıń miynetleri ayrıqsha itibarǵa ılayıq.

Al, qaraqalpaq naqıl-maqalları boyınsha islengen ilimiy jumıslardıń biri T.Nietullaevqa tiyisli. Ol “Qaraqalpaq xalıq naqıl-maqalları” atamasında kandidatlıq dissertaciyasın jaqlaydı. Bul jumıs qaraqalpaq naqıl-maqalları arnawlı túrde úyrenilgen keń masshtabtaǵı, eń dáslepki jumıslardıń biri sıpatında oğada áhmiyetli esaplanadı. Bul tarawda Q.Ayımbetovtıń miynetleriniń ornı oğada girewli. Ilimpaz naqıllardı ádebiyat kózqarasınan izertlegen, sonday-aq, naqıl-maqallardıń túsindirme sózliginiń avtorı sanaladı. Sońǵı jılları S.Bekchanova ózbek hám qaraqalpaq naqıl-maqalların salıstırmalı túrde izertleydi. Tillik aspektte naqıl-maqallardı úyreniw ádebiyat tarawına qaraǵanda ádewir kesh qolǵa alınadı. Naqıllardıń tillik ózgesheliklerine ilimiy izlenislerdiń ayırım bólimlerinde ǵana toqtalıp ótiliw menen sheklengen. Gárezsizlik dáwirinde qaraqalpaq til biliminde de naqıl-maqallar ilimpazlardıń dıqqat orayında bolıp, bul boyınsha oğada salmaqlı jumıslar alıp barılğan.

Solay bolsa da, naqıl-maqallardıń tili, kórkem teksttegi naqıl-maqallar, olardıń lingvokulturologiyalıq analizi ilimpazlardıń qızıǵıwshılıǵın oyatatuǵın máselelerge oğada bay bolıwına qaramastan, qaraqalpaq til biliminde arnawlı túrde lingvistikalıq kózqarastan tereńnen izertlenbey kiyatur. Sonlıqtan da, bul tema keń masshtabta, arnawlı túrde úyreniliwi kerek degen pikirdemiz.

PAYDALANILǵAN ÁDEBIYATLAR:

1. Федорова Наталья Николаевна. Современные трансформации русских пословиц : диссертация... кандидата филологических наук : 10.02.01 Псков, 2007.
2. Вальтер Х., Мокиенко В. М. Антипословицы русского народа. СПб.: Изд. дом «Нева», 2005.
3. Юсупов И. Кеўилдеги кең дунья. –Нөкис: Қарақалпақстан. 1989.